Národopisná společnost československá při ČSAV
Slovenská národopisná spoločnost pri SAV

VĚSTNÍK

Číslo 3—4 1965

PŘÍSPĚVKY DOPISOVATELŮ

NÁRODOPISNÉ OKRSKY SEVEROVÝCHODNĚ OD BRNA

Karel Páral

Náš kraj severovýchodně od Brna zve se u nás Horácko nebo Horňácko. Je to jižní část Drahanské vysočiny, která je součástí Českomoravské vrchoviny a také celé její uzemí po národopisné stránce nese název Horácko. Uvedené názvy žijí v lidové řeči, pravděpodobně však v lidu nevznikly a původem jsou to názvy odborné, spisovné, převzaté ze školy. Od okolních oblastí liší se starší generace Horáků již jen nářečím, oděv a způsob života již tu nehraje roli.

Kraj východně od Horácka k řece Moravě je Haná, Hanácko a jižně pak v povodí Svratky, dolní Jihlavky a Dyje na jižní Moravě se u nás všeobecně říká Dolsko.

Náš okrsek v jižní části Drahanské vysočiny, severovýchodně od Brna, je Moravský kras, který asi do počátku tohoto století byl zván Moravské Švýcarsko. Území Moravského krasu se dělí na tři menší obvody: 1. severní s Macochou a jeskyněmi při ní; 2. střední s Josefovským údolím od Adamova ke Křtinám a blízkými vesnicemi; 3. jižní v povodí horní Říčky.

Náš okrsek Moravský kras — střed zahrnuje území obcí Adamov s osadou Josefov, Útěchov, Vranov, Bílovice n. Svit., Říčmanice, Kanice, Babice n. Svit., Březina-Proseč, Křtiny, Olomučany, Rudice a Habrůvka. Je to kraj rozsáhlých lesů, bez nějakých přírodních hranic a také ne administrativní celek (severovýchodní část patří do okresu Blansko a jihozápadní do okresu Brno-venkov). V době feudalismu však většina těchto obcí (mimo Křtiny, Proseč a Rudici) příslušela k jednomu panství (Novohradská část lichtenštejnského statku Pozořic) a od sousedních okrsků se tento odlišoval dříve podřečím horácké hanáčtiny a také zaměstnáním velké části lidu v lesích a v adamovských hamrech, které statku Pozořice příslušely. Naši sousedé v jižních okrscích (Dolsko) nazývali nás „Horňáci, také „lesáci“ a „dřevaři“.

Sousední okrsky (viz načrtnutou mapku) jsou: severně: Blanensko a Moravský kras — sever; severovýchodně: Jedovnicko; východně: Račicko; jižně:

Moravský kras-jih; jihozápadně: kraj severně Brna s přechodem k Tišnovsku.

Vzdálenější okrsky jsou: severovýchodně: kraj středu Drahanské vysočiny; východně Vyškovsko; jihovýchodně: Rousínovsko a Pozořicko; jižně: Šlapanicko a Modřicko.

Názvy těchto okrsků jsou podle velké obce v okrsku, byly-li dříve snad jiné zvláštní názvy, nejsou již nyní známy.

Tvoření okrsků už v době feudalismu mělo několik příčin. Někde to byly přírodní podmínky (např. Jedovnicko, Račicko), stará pospolitost za feudalismu, kdy okrsek tvořil jeden feudální statek (Pozořicko, Moravský kras-střed a sever), farní příslušnost církevní správy a posléze rozvíjející se průmysl (Blansko, Rousínovsko). Některé změny ve velikosti okrsků nastaly až v minulém století, a to ponejvíce vlivem Brna a jeho rozsáhlého průmyslu a zprůmyslněním Blanska, Adamova, Rousínova i dalšími menšími průmyslovými podniky v jiných obcích. Na velikosti získalo Rousínovsko a zmenšilo se Jedovnicko, Pozořicko a Vyškovsko.

Dřívější národopisné rozdíly mezi jednotlivými okrsky počaly mizet již v poslední čtvrtině minulého století. Tehdy ještě mnohé obce v okrscích zachovaly v lidu starý kroj (Pozořice, Říčmanice, Šlapanice, Líšeň, Tuřany aj.) a také nářečí bývalo rozdílné. Ale i ve starých lidových písních, jak jsou zaznamenány ve sbírkách Sušilových a Bartošových, jsou značné rozdíly ve skladbě, vedení melodie a tempu v jednotlivých okrscích. Dnes příslušnost k určitému okrsku poznáme jen u velmi starých usedlíků, jejichž rody po dlouhá desítiletí, ba i staletí v okrsku trvale bydlí.

Nápadně hojně se pro lid vesnic užívalo přezdívek, často škádlivých a humorných; mnohé jsou dodnes známy. Adamov měl „frakaře" a „pohltáky" (hamerští dělníci ve svátky nosívali tmavé velmi šosaté kabáty a bývali prý to velicí jedlíci). Bukovina a Bukovinka bývala zvána „Velká a Malá Vídeň" a jejich obyvatelé „Vídeňáci". Odcházívali kdysi za prací a do učení do Vídně.) Babičtí byli pro vysokou polohu obce zváni „kopčáci", nebo také „spolkaři"; již v šedesátých letech minulého století měli tu potravní spolek, jeden z prvních snad na Moravě. V Habrůvce bývali „hrabata a hraběnky", protože po domácku vyráběli dřevěné nářadí (hrábě, lopaty, žebříky, vařečky, trakaře aj.) a rozváželi svoje výrobky daleko na jižní Moravu. Hostěničtí bývali „tašoráci" („tašor" byl jejich druh moučníku s tvarohem), nebo také „taliáni", a to pro příliš rychlou mluvu, jak u nás lid slýchal od italských dělníků při stavbě dráhy údolím Svitavy od Brna k Blansku. Ve Křtinách bývali jen „kramáři". (O křtinských poutích každá křtinská domácnost mívala vlastní prodejní stánek na náměstí před kostelem.) Proč Líšeňským se u nás říkalo „marvani" je dnes

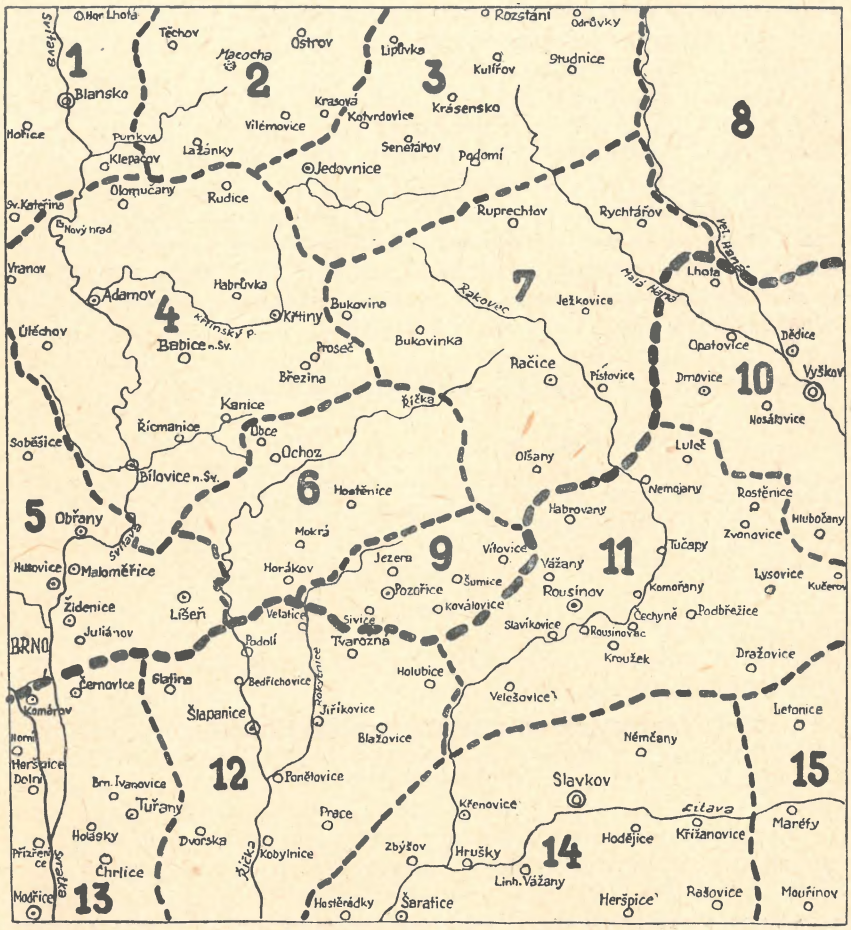

▬ ▬ ▬ = hranice mezi „horáckou" hanáčtinou (na sever od hranice) a pravou hanáčtinou (na jih),

▬ ▬ ▬ = hranice národopisných okrsků.

1 Blanensko
2 Moravský kras - sever
3 Jedovnicko
4 Moravský kras - střed
5 Brněnsko
6 Moravský kras - jih
7 Račicko
8 Lesní komplex Drahanské vys.
9 Pozořicko
10 Vyškovsko
11 Rousínovsko
12 Šlapanicko
13 Modřicko
14 Slavkovsko
15 Bučovicko

už těžko zjistit. Obyvatelé Obřan a Husovic bývali „čučkaři“ a „fazuláci“ — pěstovali totiž pro brněnské trhy čočku a fazoli. V Ochozi a Obcích byli vždy „vápeníci“, neboť bývalo tu více malých selských vápenek a s vápnem se jezdilo daleko po celé jižní Moravě. Záhadné a dnes nevysvětlitelné pojmenování měly Olomučany, které byly ještě na počátku tohoto století všeobecně přezdívány „Kajésy“ a jejich obyvatelé „kajesáci“. V Pozořicích bývali „páni“ (bylo to vrchnostenské městečko se sídlem vrchnostenského úřadu celého feudálního panství) nebo také „bacóchaři“; pekli veliké a hodně nakynuté „bacóchy“ (=buchty). V Řícmanicích bývali „lóčaři“, kteří ze smolného dřeva doma štípali louče a v Brně je po domech prodávali. Dodnes jsou obyvatelé této obce nazýváni „zmolaři“ (jejich ves je v údolí potoka — „ve zmoli“). Vranov, žijící kdysi jako Křtiny z poutníků, měl v obyvatelstvu jen „lukšaře“, neboť před poutěmi sušili po střískách nudle (lukše) do polévky poutníkům.

K některým těmto přezdívkám zachovaly se i lidové verše:

Habrovští hrabata
bóchajó na vrata:
Kupte hrabě, lopate,
ať jich máte na mlatě!

V Řícmanicích ve zmoli,
keho ruke nebolí,
každé dědek, tetka, vnóče
v létě, v zimě ščípá lóče.

Kolik Křtiňáků,
tolik kramářů.

SEZONÁRSTVO V PODJAVORINSKEJ OBLASTI

Štefan Margetin

Nedostatok pracovných príležitostí a veľký počet detí v rodinách nútili obyvateľstvo podjavorinskej oblasti, hlavne kopaníc, hľadať si obživu vo svete. „Na majjére — do sveta — na roboty — na zárobky“ chodievali predovšetkým z početných rodín. Tieto sezónne práce boli jediným zdrojom zárobku (popri podomovom obchode z obci Lubina, Bzince a Stará Turá) v našom okoli. Rodiny, z ktorých chodievali niektorí členovia na práce, mali veľmi málo poľa, alebo častejšie žiadne.

Vo veľkom sa začalo chodiť do sveta na práce koncom 19. a zač. 20. storočia (Slovenský týždenník 1905, čís. 19, 6.) Na roboty sa prestalo chodiť zhruba v rokoch 1944—48. Počas druhej svetovej vojny chodili ľudia na